

Was de schorsingsmaatregel artikel 80 een stimulans voor de herintrede van langdurig werkloze vrouwen?

Lieve De Lathouwer, Kristel Bogaerts en Karel Van den Bosch

1. Inleiding

Het Belgische werkloosheidsstelsel wordt regelmatig verweten het arbeidsaanbod te ontmoedigen door het bestaan van een werkloosheidsval, door een atypisch lange uitkeringsduur en door een passief karakter van de uitkeringen d.w.z. een zwakke controle op het zoekgedrag en een zwakke koppeling van uitkeringen aan vorming of werkervaring. Met het oog op het activeren van werklozen pleiten sommigen voor de afbouw van de uitkeringshoogte en/of de uitkeringsduur. Deze beleidspiste blijft controversieel, zowel in de academische literatuur als in het beleidsdiscours rond de 'actieve welvaartstaat'. Voorstanders argumenteren dat een verlaging van uitkeringen of een beperking van de uitkeringsduur het zoekgedrag van werklozen zal stimuleren en de arbeidsparticipatie zal doen toenemen. Tegenstanders daarentegen wijzen op het gevaar van een toename van verborgen werkloosheid, preciaire jobs en armoede.

In deze bijdrage presenteren we de resultaten van een evaluatiestudie naar de impact van het Artikel 80 op het herintredegedrag van werklozen. Het Artikel 80 in de Belgische werkloosheidsverzekering voorzag dat een selecte groep langdurig werklozen, met name werkloze samenwonenden (zie paragraaf 2), de uitkering kon verliezen bij 'abnormaal langdurige werkloosheid'. Recent kreeg Artikel 80 veel aandacht in het maatschappelijke debat. De regering lanceerde de opschorting (en in een latere fase de afschaffing) van Artikel 80 in ruil voor een verstrengd controlebeleid voor alle werklozen.

Deze bijdrage is als volgt opgebouwd. Na een bondige beschrijving van de regulering volgens Artikel 80, behandelen we in paragraaf 3 in het kort de theorie rond werkloosheidsuitkeringen en tewerkstelling. In paragraaf 4 stellen we de gebruikte data voor en in paragraaf 5 de gevolgde methode. In paragraaf 6

presenteren we beschrijvende onderzoeksresultaten met betrekking tot het herintredegedrag en het zoekgedrag van langdurig werklozen. In paragraaf 7 bespreken we de eigenlijke tewerkstellingsimpact van Artikel 80 aan de hand een logistische regressie. Een achtste paragraaf besluit.

2. Artikel 80 in de werkloosheidsverzekering

Artikel 80 beperkt de uitkeringsduur bij zgn. 'abnormale langdurige werkloosheid'. Dit betekent dat de werkloze de uitkering kan verliezen indien 1,5 maal (tot 1996 2 maal) de gemiddelde werkloosheidsduur wordt overschreden, rekening houdend met leeftijd, geslacht en regio. Zo varieert de maximale uitkeringsduur tussen 2 jaar voor mannen jonger dan 36 jaar in Aarlen en 2,5 jaar voor vrouwen jonger dan 36 jaar in Oostende tot 6 jaar en 10 maanden voor mannen ouder dan 46 in Bergen en Tongeren en 8 jaar en 9 maanden voor vrouwen ouder dan 46 in Bergen.

De schorsingsmaatregel artikel 80 is echter sterk selectief, en wordt alleen toegepast op werklozen jonger dan 50 jaar, die samenwonen zonder gezinslast. Dit zijn werklozen die in het gezin kunnen terugvallen op ander inkomen, voornamelijk het inkomen van de verdienende partner, of dat van de ouders. Werklozen die uitsluitend op de werkloosheidsuitkering kunnen terugvallen kunnen onbeperkt een uitkering blijven genieten. Daarenboven worden ook samenwonenden die kunnen aantonen dat het netto belastbaar gezinsinkomen beneden een bepaalde grens ligt, niet geschorst. Op 1 januari 2003 bedroeg deze grens € 16.750,43, verhoogd met € 670,33 per persoon ten laste. Deze inkomenstoets is daarmee veel genereuzer dan de inkomenstoets in de bijstand.

Artikel 80 is een automatische procedure: voor elke werkloze samenwoner wordt de feitelijke uitkeringsduur vergeleken met de maximale uitkeringsduur volgens geslacht, leeftijd en regio. De werkloze ontvangt een verwittigingsbrief ten minste 3 maanden voor de effectieve schorsingsdatum. De werkloze kan dan beroep aantekenen op basis van objectieve of subjectieve gronden. De objectieve gronden hebben betrekking op de verschillende criteria (werkloosheidsduur, leeftijd, gezinssituatie, inkomen) die hierboven zijn genoemd¹ Als zij in beroep gaat op basis van subjectieve gronden dient de werkloze aan te tonen dat zij uitzonderlijke en ononderbroken inspanningen heeft geleverd om werk te vinden, of dat zij een beperkte arbeidsgeschiktheid heeft.

Artikel 80 is een uitzondering op het algemene principe van onbeperkte uitkeringsduur in de werkloosheidsverzekering in België. Aan de basis van Artikel 80 ligt een uitgesproken behoeftenbeginsel: enkel de uitkering voor werklozen die kunnen terugvallen op andere gezinsinkomens (de samenwonenden) kun-

nen in de tijd hun uitkering beperkt zien, terwijl werkloze gezinshoofden en alleenstaanden waarvoor de werkloosheidsuitkering de enige inkomensbron is, onbeperkt van een uitkering kunnen blijven genieten. In de periode 1991-2003 verloren cumulatief 233.000 langdurig werkloze samenwonenden hun uitkering door Artikel 80. Sinds 2000 bedraagt de omvang van het aantal schorsingen nog een 2% van alle uitkeringsgerechtigde werklozen. In het verleden lag dit percentage, mede onder invloed van een aantal wetswijzigingen, hoger (maximaal 7% in 1993).² Artikel 80 doet het Belgische werkloosheidsstelsel opschuiven in de richting van buitenlandse werkloosheidsstelsels. In de meeste landen kennen werklozen immers in de tijd beperkte uitkeringen onder de verzekering. Na de opgebruikte rechten in de werkloosheidsverzekering zullen werklozen met voldoende (gezins)inkomens geen verdere aanspraak maken op uitkeringen onder het vervolg van de (middenlengetoetste) bijstand (De Lathouwer 1996).

3. Theorie

De theoretische literatuur over het effect van werkloosheidsuitkeringen op arbeidsmarktgedrag is bijna uitsluitend economisch van aard. Hierin staan vooral het niveau en de duur van de uitkering centraal (Krueger en Meyer 2002). Volgens het standaard economisch model maken individuen een keuze tussen inkomen en vrije tijd. Werkloosheidsuitkeringen laten de balans verschuiven in de richting van minder werk, enerzijds omdat men ook zonder werk een inkomen heeft (inkomenseffect), anderzijds omdat de inkomensstijging door te gaan werken minder groot is. Dit model bevat een aantal assumpties – bijvoorbeeld de permanente beschikbaarheid van werk – die weinig realistisch zijn.

Meer realistisch zijn zoekmodellen zoals die van Mortensen (1977). Afhankelijk van hun zoekintensiteit ontvangen werklozen per tijdsperiode een aantal jobaanbiedingen. Als het aangeboden loon hoger is dan het reservatieloon, zal de werkloze de job accepteren. Het reservatieloon is het minimale loon dat door de werkloze vooropgesteld wordt. Ook volgens dit model zullen werkloosheidsuitkeringen de werkloosheidsduur verlengen, omdat werklozen een hoger reservatieloon zullen kiezen en een lagere zoekintensiteit aan de dag zullen leggen. Het effect zal groter zijn naarmate de uitkering hoger is, en de uitkeringsduur langer. Tegen het einde van de maximum looptijd van de werkloosheidsuitkering zal de zoekintensiteit echter stijgen. Vele empirische onderzoeken, vooral Amerikaanse, bevestigen deze theoretische verwachtingen (zie Krueger en Meyer 2002 voor een overzicht), hoewel de resultaten voor continentaal Europa minder ondubbelzinnig zijn (Atkinson en Micklewright 1991, Røed en Zhang 2003).

Een kleinere literatuur houdt zich bezig met het effect van *sancties* in de werkloosheidsverzekering op het gedrag van werklozen. Vanuit een welvaartstheoretisch perspectief is het beter om het zoekgedrag van werklozen op te volgen en eventueel sancties op te leggen wanneer dit tekort schiet, dan algemeen de uitkering voor iedereen te verlagen (Boone e.a. 2002). Zulke sancties kunnen zowel *ex-ante* als *ex-post* effecten hebben. *Ex-post* is er het verlies van inkomen waardoor werklozen intensiever naar werk zullen zoeken, of aanbiedingen eerder zullen aannemen. In enkele Nederlandse onderzoeken (Abbring e.a. 1998; Van den Berg e.a. 2004) is een vrij sterk *ex-post* effect aangetoond. Voorwaarde is wel dat gecontroleerd wordt voor een selectie-effect, of met andere woorden voor verborgen heterogeniteit. Sancties worden discretionair opgelegd door uitkeringsinstanties als zij vaststellen dat werklozen te weinig zoeken, of te weinig geneigd zijn jobs aan te nemen, gegeven hun mogelijkheden en omstandigheden. Met andere woorden, sancties worden opgelegd aan werklozen die – *ceteris paribus* – weinig herintreden. Als men hier geen rekening mee zou houden, zou het lijken alsof gesanctioneerden niet méér herintreden dan niet-gesanctioneerden met overigens gelijke kenmerken, ook al heeft de sanctie wel degelijk een positief effect.

Ex-ante kan ook een positief effect op het zoekgedrag verwacht worden, omdat werklozen proberen een sanctie te vermijden. Lalive e.a. (2002) stellen vast dat in Zwitserse cantons met een strengere uitvoeringspraktijk en een groter aantal sancties, ook werklozen die zelf niet zijn gesanctioneerd sneller herintreden.

Artikel 80 lijkt een vreemde eend in de bijt van de systeemkenmerken die in de genoemde onderzoekstradities worden bestudeerd. Bij de sanctie volgens Artikel 80 gaat het immers niet om een van het begin af aan vaststaand en dus verwacht einde van de uitkeringsduur (zoals het geval is in de werkloosheidsverzekeringssystemen van de meeste landen). Hoewel in principe het moment van schorsing berekenbaar is, is de regelgeving zo complex dat in de praktijk de schorsing (of in ieder geval de brief die deze aankondigt) voor de werkloze uit de lucht komt vallen. Anderzijds betreft Artikel 80 evenmin een discretionair opgelegde sanctie, die afhangt van het gedrag van de werkloze. Artikel 80 heeft, in tegenstelling tot werkelijk discretionaire sancties, vooral een automatisch karakter. Er is niettemin één discretionaire grond en dat is dat de werkloze in beroep kan gaan tegen de schorsing op ‘subjectieve gronden’, namelijk met het argument dat zij aanzienlijke inspanningen heeft gedaan om werk te zoeken. Het aantal erkende beroepen is niet zo erg groot, namelijk minder dan 8% van het aantal verstuurde verwittigingen (in 1999). Het lijkt onwaarschijnlijk dat werklozen in hun werkzoekgedrag zouden anticiperen op de mogelijkheid van zulk een beroep op ‘subjectieve gronden’, wanneer zij eventueel een sanctie volgens Artikel 80 zouden oplopen.

Op grond van de standaard economische theorie kan van de schorsing volgens Artikel 80 een positief effect op de herintrede worden verwacht: wegens het

wegvallen van de uitkering zullen werklozen mogelijk intensiever zoeken en jobaanbiedingen eerder aannemen. Daarnaast kan ook het zogenaamde 'entitlement effect' spelen (Krueger en Meyer 2002, 16). Niet-uitkeringsgerechtigde werklozen zullen proberen werk te vinden om op die manier hun rechten op een werkloosheidsuitkering weer te herstellen.

In het soort van simpele economische modellen, zoals hierboven geschetst, wordt echter uitgegaan van individuele beslissingen terwijl mensen meestal leven in gezinnen. Zo worden beslissingen over de verdeling tussen werk en zorg binnen een gezin veelal in overleg door beide partners genomen. Daarbij zullen partners financiële overwegingen maken over het beoogde totale gezinsinkomen en de bijbehorende levensstandaard. Maar ook niet-financiële overwegingen zoals preferenties ten aanzien van het (al dan niet zelf) zorgen voor kinderen zullen de keuze tussen werk en niet-werk beïnvloeden. Met dit soort van overwegingen wordt rekening gehouden in meer gesofistikeerde huishoudmodellen (voor een overzicht zie Ghysels 2004). Op grond van deze theorieën kan verwacht worden dat de schorsing volgens Artikel 80 mogelijk minder effect heeft op het zoekgedrag dan men zou verwachten op basis van de standaard economische theorie. Het wegvallen van de uitkering zal een kleinere prikkel veroorzaken indien werkloze vrouwen eerder gericht zijn op de zorg voor hun kinderen dan op een eigen baan en inkomen.

4. Gegevens

De gegevens voor dit onderzoek werden verzameld door middel van een enquête in opdracht van de RVA door het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB)/ Universiteit Antwerpen en het CREPP/Université de Liège. De enquête vond plaats in 1998. De enquête werd aangevuld met administratieve gegevens, aangeleverd door de RVA. Omdat bij de opzet van het onderzoek het idee was om het effect van Artikel 80 te evalueren via een quasi-experimentele survey-opzet (zie paragraaf 4), werd er zowel een steekproef van geschorste werklozen, als een controlegroep van niet-geschorste werklozen bevestigd. De eerste steekproef werd getrokken uit de populatie van werklozen die in de maanden maart 1997 tot en met juni 1997 geschorst werden op grond van Artikel 80 (netto-omvang $n = 994$). Er werd getracht de controlegroep maximaal vergelijkbaar te maken met de 'experimentele' groep. Om deze redenen werd de controlegroep getrokken uit de populatie van werkloze samenwonenden jonger dan 50 jaar die in maart 1997 minimaal 18 maanden een uitkering hadden ontvangen, en nog geen schorsing Artikel 80 hadden gekregen (netto-omvang $n = 882$). (Daarnaast werd ook een steekproef van werklozen die gesanctioneerd waren op andere gronden dan Artikel 80 bevestigd, maar deze gegevens worden voor dit artikel niet gebruikt).

Voor de analyses hieronder werden nog enige bijkomende selecties gemaakt. Ten eerste bleek een deel (34 percent) van de controlegroep op het moment van enquêtering alsnog geschorst te zijn volgens Artikel 80. Deze gevallen moesten geweerd worden uit de controlegroep, maar konden ook geen deel uitmaken van de groep geschorsten omdat ze in vergelijking met de initiële geschorsten een kortere periode hadden waarin ze konden herintreden. Ze worden daarom volledig buiten de analyses gehouden. Ten tweede werden de onderzoeks- en controlegroep beperkt tot vrouwen in een koppel. Deze categorie van samenwonenden vormt de overgrote meerderheid van de onderzoeksgroep, en het is voor deze groep dat het oneigenlijk gebruik van werkloosheidsuitkeringen vooral ter discussie staat. We vermoeden ook dat de resultaten van de analyses valider zullen zijn bij deze relatief homogeen samengestelde steekproef. De situatie en arbeidsmotivatie van kinderen die bij hun ouders wonen, en van mannen met een verdienende partner kan immers sterk

Tabel 1. Profiel van de geschorste samenwonende vrouwen artikel 80 en de controlegroep, % volgens kenmerk, België, 1998.

	Geschorsten	Controlegroep
Leeftijd		
< 25	0,7	3,9
25-29	18,8	15,5
30-34	32,5	17,5
34-39	26,1	17,3
40-44	14,9	17,3
45 +	7,0	28,6
Nationaliteit		
Belg	90,0	87,7
Niet Belg	10,0	12,3
Gezinssituatie		
Koppel zonder afhankelijke kinderen	9,0	20,8
Koppel met afhankelijke kinderen	83,7	64,8
Koppel met onafhankelijke kinderen	7,3	14,4
Gemiddelde leeftijd van de (afhankelijke) kinderen	8,2 jaar	9,5 jaar
Scholingsniveau		
Laag	54,8	67,1
Midden	36,5	26,7
Hoog	8,7	6,2
Inactiviteitsduur		
Gemiddeld in maanden	54,0	53,5
Inkomen van de partner	€ 1.440	€ 1.172

Bron: Enquête Schorsingen, bewerkingen Centrum voor Sociaal Beleid.

verschillen van die van vrouwen met een partner. De genoemde selecties verminderen de aantallen tot $n = 717$ voor de geschorsten en $n = 393$ voor de controlegroep. Deze beperking impliceert dat resultaten niet mogen veralgemeend worden naar alle werklozen en zelfs niet naar alle langdurig werkloze samenwoners.

Tabel 1 presenteert de belangrijkste profielkenmerken van de steekproef van geschorste en niet-geschorste werklozen. De controlegroep vertoont inderdaad een aantal belangrijke profielverschillen ten opzicht van de onderzoeksgroep. De controlegroep is, in vergelijking met de geschorsten, ouder, kent minder gezinnen met jonge kinderen en is lager geschoold. De inactiviteitsduur, d.w.z. het aantal maanden over de afgelopen vijf jaar dat men (continu) niet gewerkt heeft tussen de laatste tewerkstelling en het moment van steekproeftrekking, is sterk vergelijkbaar tussen beide groepen. De controlegroep heeft tenslotte gemiddeld lagere partnerinkomens dan de geschorsten. In de schatting van de eigenlijke beleidsimpact van het artikel 80 zal bijgevolg getracht worden om voor deze verschillen te controleren (zie paragraaf 5).

5. Methode

Idealiter zouden we gebruik maken van een *gecontroleerd experiment*. Dit houdt in dat bij twee gelijkaardige steekproeven uit éénzelfde populatie men op toevallige wijze de beleidsmaatregel zou toepassen op de ene groep, terwijl men zich hiervan zou onthouden bij de andere groep. In dit geval kan men zulke werkwijze moeilijk doorvoeren omwille van wettelijke en ethische redenen, daar we dan willekeurig aan werkloze A de uitkering zouden ontnemen, terwijl werkloze B de uitkering zou behouden.

Om deze reden werken we hier met een *quasi-experimentele survey-opzet*. Daarbij wordt de onderzoeksgroep geselecteerd uit de populatie die de ingreep of het programma hebben ondergaan, en de controlegroep uit een populatie voor wie dat niet geldt (Heckman e.a., 1999), terwijl toch de onderzoeks- en controlegroep idealiter enkel van elkaar verschillen met betrekking tot het te onderzoeken kenmerk. In de sociale realiteit is er evenwel gevaar voor selectievertekening. De onderzoeksgroep en de controlegroep verschillen veelal ook op andere kenmerken omdat een beleidsmaatregel meestal selectief werkt d.w.z. gericht op specifieke groepen.

De selectievertekening werd in dit onderzoek beperkt door op het moment van de steekproeftrekking (*ex-ante*), op basis van administratieve gegevens, een zo maximaal mogelijk vergelijkbare controlegroep te selecteren (zie paragraaf 3). Perfecte vergelijkbaarheid is natuurlijk niet mogelijk, zowel wegens de intrinsieke beperkingen van de quasi-experimentele onderzoeksopzet, als vanwege

het ontbreken van belangrijke variabelen in de administratieve gegevens, zoals gezinsinkomen en onderwijsniveau.

We kunnen daarom de mate van herintrede niet zomaar vergelijken tussen de onderzoeksgroep en de controlegroep om het effect van schorsing volgens Artikel 80 op de herintrede te identificeren. We moeten rekening houden met de verschillen in andere kenmerken. Idealiter zouden we iedere geschorste werkloze koppelen aan een niet geschorste werkloze met overigens dezelfde kenmerken, om te zien in welke mate het gedrag zou verschillen. Dit is echter principieel onmogelijk: als de niet-geschorste werkloze volledig dezelfde kenmerken had, zou zij immers ook geschorst zijn.³ We gebruiken daarom een logit-model, waarin naast de criteria die een rol spelen bij de schorsing volgens Artikel 80 (leeftijd, werkloosheidsbureau, inactiviteitsduur en het inkomen van de partner) ook andere persoonsgebonden kenmerken (leeftijd, scholingsniveau, nationaliteit) worden opgenomen, evenals enkele gezinsgebonden kenmerken (aanwezigheid kind jonger dan 6 jaar in interactie met de leeftijd van de vrouwelijke geschorste). Het aantal opgenomen variabelen in het regressiemodel wordt zo beperkt mogelijk gehouden en is het resultaat van verschillende exploratieve analyses.⁴

Voor een goed begrip van de resultaten is het wellicht zinvol om in te gaan op de vraag hoe en onder welke voorwaarden deze techniek een correcte schatting van het effect van Artikel 80 kan opleveren. Bedoeling is om op basis van ongelijk samengestelde groepen toch gelijk met gelijk te vergelijken. Op het eerste zicht lijkt dit onmogelijk wat betreft het essentiële kenmerk van de werkloosheidsduur: vanaf een bepaalde grens wordt de werkloze immers geschorst, zodat we in de controlegroep alleen werklozen met een werkloosheidsduur beneden die grens zouden vinden, en in de onderzoeksgroep alleen personen met een langere inactiviteitsduur. In feite varieert de maximum werkloosheidsduur echter zeer sterk naargelang leeftijd en vooral ook naargelang arrondissement (zie paragraaf 2). Om deze reden kunnen we voor iedere geschorste werkloze wel een werkloze in de controlegroep vinden met dezelfde werkloosheidsduur – maar dan niet met dezelfde leeftijd, hetzelfde gezinsinkomen en in hetzelfde arrondissement. Zo ook kunnen we voor iedere geschorste werkloze met een bepaald gezinsinkomen een niet-geschorste werkloze vinden met hetzelfde gezinsinkomen – maar met een andere werkloosheidsduur of een andere leeftijd of wonend in een ander arrondissement.

De schatting van het effect van Artikel 80 is nu mogelijk omdat in het logit-model de veronderstelling zit ingebouwd dat de effecten van een bepaalde variabele dezelfde zijn binnen alle categorieën van andere variabelen. Met andere woorden, de werkloosheidsduur wordt geacht binnen alle arrondissementen hetzelfde effect te hebben op de mate van herintrede. Nog anders gezegd, impliciet wordt een vrouw van 30 in Tongeren (waar de maximum werkloosheidsduur in haar categorie 2,5 jaar bedraagt) die geschorst is volgens Artikel

80, vergeleken met een niet-geschorste werkloze vrouw van 30 met in totaal dezelfde inactiviteitsduur in het arrondissement Bergen (waar de maximum werkloosheidsduur veel hoger ligt). Hierbij wordt het eventuele verschil in herintrede tussen de twee arrondissementen, gemiddeld over alle gevallen, uiteraard verdisconteerd. In econometrische termen uitgedrukt, kunnen we het effect van Artikel 80 identificeren dankzij de heterogeniteit inzake de maximum werkloosheidsduur tussen de arrondissementen, en dankzij de assumptie van een additief model, dat interacties tussen alle variabelen die als expliciet criterium dienen bij de schorsing volgens Artikel 80 uitsluit.

Naast de assumptie van het ontbreken van bepaalde interactie-effecten, kleven aan de door ons gebruikte logit-techniek nog een aantal beperkingen en problemen.⁵ Ten eerste kan een logistische regressie geen rekening houden met het probleem van de *verborgen heterogeniteit* (Heckman et al. 1999). Met deze techniek kan enkel gecontroleerd worden voor observeerbare verschillen tussen de geschorsten en de controlegroep. Deze beide groepen kunnen ook verschillen op kenmerken die niet in de enquête bevraagd zijn maar die wel een effect hebben op de herintredkans (bv. de aard van de werkervaring, gevolgde cursussen, het sociaal netwerk). Dit probleem van verborgen heterogeniteit lijkt ons bijzonder reëel te zijn in studies naar het effect van discretionaire sancties, maar lijkt minder belangrijk voor de analyse van Artikel 80 (ondanks de mogelijkheid van beroep op 'subjectieve gronden'; zie paragraaf 3). Desalniettemin, in de mate dat de groep geschorsten in vergelijking met de niet-geschorsten eerder zal bestaan uit werklozen die niet zeer intensief naar werk zoeken, en dus minder snel zullen herintreden, zullen wij met de logistische regressie het effect van schorsing volgens artikel 80 op de herintrede onderschatten. Overigens moet opgemerkt worden dat wij beschikken over een rijke dataset, die veel meer kenmerken van de werkloze bevat dan de administratieve data waar veel andere studies mee werken. De variabelen die we opnemen in het logistisch regressiemodel hebben wellicht het probleem van niet observeerbare heterogeniteit sterk gereduceerd.

Een tweede beperking is dat een logistische regressie zekere veronderstellingen impliceert ten aanzien van het te schatten effect. Ten eerste zou de kans op tewerkstelling verdeeld moeten zijn volgens een logistische curve (zie Aldrich en Nelson 1984). Hoewel dit model zeer gangbaar is bij de analyse van dichotome variabelen, hoeft deze veronderstelling niet juist te zijn. Desalniettemin lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat alternatieve specificaties tot zeer afwijkende schattingen zouden leiden. Een andere impliciete veronderstelling van het logistisch regressiemodel is dat de impact van de schorsing voor elke geschorste dezelfde is. Indien hieraan niet voldaan is, kan dit leiden tot een vertekende schatter. Ten dele kan dit verholpen worden door interactie-effecten op te nemen tussen de schorsings- en de andere verklarende variabelen, wat wij in het logistisch regressiemodel tot op zekere hoogte hebben gedaan.

Een derde beperking betreft *het tijdstip* waarop we het effect van de beleidsmaatregel (de ‘experimentele’ ingreep) meten. In een puur experimentele onderzoeksofzet worden de experimentele groep en de controlegroep na het moment van de experimentele ingreep even lang gevolgd om het effect van de ingreep te meten. In onze onderzoeksofzet wordt de schorsing als de experimentele ingreep beschouwd. Werklozen kunnen echter op de schorsing anticiperen, al is het maar omdat zij drie maanden op voorhand per brief op de hoogte worden gebracht van de nakende schorsing. Om het anticipatiegedrag in ons model voor een deel mee op te nemen, opteerden we om de geschorsten, die werk hebben gevonden vóór schorsing, mee te nemen in de analyse. Deze groep is in onze dataset omvangrijk; in de maand voor de schorsing is 15% van de geschorsten reeds aan het werk. De controlegroep is op het tijdstip vanaf dewelke we beginnen te volgen werkloos uitkeringsgerechtigd. Met andere woorden, terwijl we de controlegroep gedurende precies 15 maanden volgden, hadden de geschorsten in feite een (variërend) aantal maanden langer de tijd om op de schorsing te reageren. Hierdoor *overschatten* we de impact van de schorsing. Uit de administratieve gegevens blijkt zelfs dat 5% van de geschorsten op geen enkel moment in de 6 maanden voor schorsing uitkeringsgerechtigd was. Echter, indien we de groep niet zouden opnemen zou de impact van het anticiperen op de schorsing volledig worden wegeselecteerd en zouden we het effect van schorsing wellicht fors onderschatten.

Het anticipatie-effect kan echter ook al vroeger spelen. De literatuur verwijst naar een *ex-ante* effect, waarbij de werkloze met het oog op een toekomstige sanctie vroegtijdig de werkloosheid verlaat (bv. Lalive e.a. 2002; zie ook Cockx e.a. 2002), en dus zelfs aan de aankondiging ontsnapt. Dit anticipatie-effect leidt tot een *onderschatting* van het werkelijke effect van de schorsing volgens artikel 80. Overigens moet worden opgemerkt dat de regulering van artikel 80 zodanig ingewikkeld is dat de meeste werklozen zeer moeilijk kunnen voorspellen wanneer zij precies geschorst zullen gaan worden.

6. Herintrede en zoekgedrag: beschrijvende resultaten

In het vele econometrisch onderzoek naar de impact van een beperking van uitkeringen ontbreekt dikwijls het inzicht in de verscheidenheid aan transities na het wegvallen van de uitkering. Doorgaans werkt dit onderzoek met uitstroomkansen (uit de werkloosheid), maar vanuit een gebrek aan data wordt veelal verondersteld dat uitstroom gelijk is aan werk. Arbeidsmarkttransities zijn echter veel complexer en men moet minstens ook uitstroom naar andere sociale zekerheidsuitkeringen en naar inactiviteit, bv. huishouden of studies nagaan (Atkinson en Micklewright, 1991).

Ons onderzoek laat toe om de effectieve uitstroombestemming na te gaan in de periode na het stopzetten van de uitkering (zie tabel 2). Ongeveer één op vier van de geschorste langdurig werkloze vrouwen heeft 15 maanden na de schorsing opnieuw een job gevonden. De kans op werk stijgt licht over de tijd. De kenmerken van de gevonden jobs suggereren een grote flexibiliteit. Herintreedsters zijn oververtegenwoordigd in tijdelijke arbeidsstatuten, in deeltijds werk en in banen met relatief lage lonen.

De overgrote meerderheid daarentegen (71%) verdwijnt van de arbeidsmarkt in de 'inactiviteit': zij hebben noch regulier werk, noch een uitkering. Deze vrouwen zijn vooral actief in het huishouden; het aandeel dat opnieuw gaat studeren is quasi verwaarloosbaar. De afwenteling op andere sociale zekerheidstakken blijft zeer beperkt: een zeer klein aandeel stroomt door naar de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen of komt na verloop van tijd opnieuw op werkloosheidsuitkeringen terecht.⁶ De afwenteling op het leefloon (vroeger bestaansminimum) komt zo goed als niet voor omdat geschorsten kunnen terugvallen op het inkomen van de partner.

Opmerkelijk is ook dat een redelijk groot deel van de controlegroep van langdurig werklozen na enige tijd werk heeft gevonden (17%). Ook zonder schorsing is er blijkbaar nog een reële kans op werk.

Tabel 2. Uitstroombestemming voor geschorste vrouwen na de schorsing of steekproeftrekking, België, 1998.

	Werk	Werkloos uitkerings- gerechtigd	ZIV	Bestaansmini- mum/leefloon	Niet-vergoede inactiviteit of andere	Totaal
Geschorsten						
Na 1 maand	19,4	9,1	3,1	0,3	68,3	100,0
Na 3 maand	19,9	5,9	2,9	0,3	71,0	100,0
Na 9 maand	22,6	3,3	2,1	0,1	71,8	100,0
Na 15 maand	24,2	2,7	2,2	0,1	70,7	100,0
Niet-geschorsten/controlegroep						
Na 1 maand	10,5	85,9	1,0	0,0	2,6	100,0
Na 3 maand	13,1	82,9	1,0	0,0	3,1	100,0
Na 9 maand	13,2	81,2	1,8	0,0	3,8	100,0
Na 15 maand	16,8	75,4	2,0	0,0	5,8	100,0

Bron: Enquête Schorsingen, bewerkingen Centrum voor Sociaal Beleid.

Deze vaststellingen leiden tot de uitdagende vraag in welke mate de omvangrijke groep van 'teruggetrokken' nog gericht is op werk en effectief op zoek

is naar een baan? Uit onze cijfers blijkt dat de overgrote meerderheid van de geschorsten administratief niet langer is ingeschreven als 'werkzoekend' (76%). De overgrote meerderheid, met name 86% van de niet-werkenden, zoekt 15 maanden na de schorsing ook niet langer naar werk (ILO-definitie). Twee op drie van de niet-werkende geschorsten wil niet meer (onmiddellijk) aan het werk. Een grotere groep heeft in de afgelopen twee jaar wel naar werk gezocht, maar dit geldt ook voor niet meer dan 60% van de geschorsten. Niet-werkenden hebben in belangrijke mate geen werk omdat ze ook niet naar werk zoeken.

Dit onderzoek vindt vier aanwijzingen ter verklaring van het gebrekkige zoekgedrag. *Ten eerste* is er voor vele vrouwen in deze populatie duidelijk geen financiële noodzaak om te gaan werken; zij kunnen terugvallen op een voldoende hoog inkomen van hun partner. Vrouwen uit lage inkomensgezinnen hebben een grotere kans om in te treden dan vrouwen uit beter verdienende gezinnen (zie ook paragraaf 4). *Ten tweede* zijn er drempels die het toetreden tot de arbeidsmarkt bemoeilijken en die maken dat het zoeken naar werk ontmoedigd kan worden. Het is moeilijker om werk te vinden voor iemand die lang ononderbroken is werkloos geweest, die niet-Belg is, die ouder is of die jonge kinderen ten laste heeft (zie ook paragraaf 3). Wanneer niet-werkenden zelf gevraagd wordt naar drempels voor herintrede dan blijkt zorg voor kinderen, voor familie, voor het gezin in het algemeen, als belangrijkste drempel naar voren te springen, vooral bij jongere vrouwen (62% van de niet-werkenden zegt dat dit de belangrijkste hinderpaal is op de arbeidsmarkt). Bij de oudere werkloze vrouwen worden het gevoel té oud te zijn voor onze arbeidsmarkt, het gevoel dat er geen werk beschikbaar is en gezondheidsproblemen als belangrijkste drempels ervaren. Opvallend bij de vraag naar drempels voor herintrede is dat zo goed als niemand een te laag verdienpotentieel, d.w.z. té weinig kunnen verdienen met werken, *percipieert* als een drempel. Dit geldt niet enkel voor geschorste maar ook voor uitkeringsgerechtigde langdurig werkloze vrouwen. Ook lijken *ten derde* de arbeidsattitudes een rol te spelen. Uit een lijst van items die we voorlegden blijkt dat vrouwen die herintreden duidelijk meer belang hechten aan werk dan zij die niet herintreden. Dus je zou kunnen stellen dat vrouwen die niet zoeken andere preferenties hebben bv. meer belang hechten aan het gezin dan aan werk. Het probleem met preferenties is dat men moeilijk kan bepalen wat oorzaak en wat gevolg is. Heeft men geen werk omdat men werk niet belangrijk vindt, of vindt men werk niet belangrijk omdat men geen werk heeft. De literatuur wijst erop dat mensen hun attitudes en waarden aanpassen aan de feitelijke situatie (Hoff en Jehoel-Gijsbers 1998). *Ten vierde* dringt zich de rol op van de passieve uitvoeringsorganisatie. Het zoekgedrag wordt ook mee bepaald door de mate waarin werklozen actief worden benaderd door de uitvoeringsorganisaties. Vanuit het oogpunt van de werkzoekenden krijgen we een aantal indicaties over de passiviteit van het beleid. Zowel bij geschorsten als bij niet geschorsten zegt één

derde dat ze nooit werden uitgenodigd door de arbeidsbemiddeling voor een gesprek, een ruime helft zegt nooit een vacatureaanbod van de arbeidsbemiddeling te hebben gekregen en ruim een op drie zegt niet op de hoogte te zijn geweest van een aantal rechten en plichten bij aanvang van de werkloosheid. Bij de geschorsten zegt 40% niet op voorhand bewust te zijn geweest van de feiten die tot schorsing artikel 80 hebben geleid. Een substantiële groep blijkt ook niet op de hoogte te zijn van belangrijke regelingen binnen de werkloosheidsverzekering die kunnen tegemoet komen aan bepaalde behoeften, bijvoorbeeld de bestaande vrijstellingen voor wie tijdelijk niet meer naar werk wil zoeken. Deze bevindingen konden in het kader van dit onderzoek niet worden getoetst aan bevindingen en inspanningen van de arbeidsbemiddeling en de RVA.

Onze gegevens suggereren dat schorsing volgens artikel 80 vooral het oneigenlijk gebruik terugdringt (d.w.z. uitsluiting van werklozen die niet langer naar werk zoeken), eerder dan dat het de herintrede op de arbeidsmarkt zou stimuleren. In de volgende paragraaf proberen we na te gaan wat het precieze gewicht is van de schorsing 'als zodanig' voor de hertewerkstellingskans.

7. Heeft artikel 80 een stimulerend effect op de tewerkstellingskans?

Op basis van het logit-model voorgesteld in paragraaf 5 vinden wij een significant positieve maar eerder geringe impact van de schorsing op de herintredkans. De schorsing verhoogt de herintredkans met 9 procentpunt (gekeken 15 maanden na schorsing).⁷ De gedetailleerde resultaten worden getoond in Tabel 3. Naast de schorsing blijkt de herintredkans ook beïnvloed te worden door de leeftijd (hoe ouder hoe minder kans op werk), de inactiviteitsduur (langdurig werklozen die in een recent verleden nog contact hadden met de arbeidsmarkt hebben een grotere kans op herintrede) en de nationaliteit (niet-Belgische vrouwen hebben minder kans om werk te vinden dan Belgische vrouwen). Ook een aantal gezinsgebonden factoren spelen een rol bij de herintrede. Zo kennen jonge vrouwen (< 30 jaar) met jonge kinderen (jonger dan 6 jaar) een lagere herintredkans dan vrouwen zonder kleine kinderen (voor vrouwen ouder dan 30 blijken jonge kinderen geen invloed uit te oefenen op de tewerkstellingskans). Tevens blijkt dat hoe hoger het partnerinkomen is, hoe kleiner de kans dat vrouwen zullen intreden. (Gezien de grote standaardfouten moet aan het niet-monotoon dalen van de coëfficiënten voor hogere inkomenscategorieën weinig gewicht worden gehecht.)

De regio (m.n. het werkloosheidsbureau) van de geschorste heeft geen significant effect op de tewerkstellingskans (resultaten niet getoond in tabel 3).

Opvallend is dat ook het scholingsniveau van zeer langdurig werkloze geschorste vrouwen geen effect heeft op de herintredekans, terwijl algemeen wordt aangenomen dat scholingsniveau een cruciale determinant is voor de arbeidsparticipatie. Bij deze populatie heeft het scholingsniveau blijkbaar geen invloed (meer) op de herintredekans. Twee mechanismen kunnen hier een rol spelen. Ten eerste kan de lange werkloosheidsduur de waarde van (hoge) diploma's hebben uitgehold. Ten tweede, en meer waarschijnlijk, zien we hier de gevolgen van een selectiemechanisme. Wanneer we een cohort van personen die op een bepaald moment werkloos zijn geworden over de tijd heen zouden volgen, dan zouden we zien dat de meest kansrijken daaruit verdwijnen, en dat degenen met minder interessante kenmerken voor de arbeidsmarkt overblijven. De laatsten zullen in grote mate bestaan uit werklozen met lage scholing, maar ook uit een relatief kleine groep hooggeschoolde mensen, die om diverse redenen (bv. verkeerde richting, persoonlijkheidsproblemen) moeilijk een job vinden. Met andere woorden, de hooggeschoolden onder de langdurig werklozen zijn wellicht een zeer selectieve groep van mensen, die ondanks hun hoge scholing toch de aansluiting bij de arbeidsmarkt missen.

Tabel 3. Tewerkstellingkansen voor geschorste werkloze vrouwen na controle voor bepaalde kenmerken met logistische regressie, België, 1997.**

	B	S.E.	sign	marginaal effect*
Schorsing			0,022	
Referentie: geen schorsing				
wel schorsing	0,533	0,232		9,1
Leeftijd			0,000	
Referentie: + 45 jaar				
< 25 jaar	3,143	0,738	0,000	57,7
25-29 jaar	2,024	0,531	0,000	30,4
30-34 jaar	0,884	0,441	0,045	8,9
35-39 jaar	1,317	0,420	0,002	15,7
40-44 jaar	0,983	0,427	0,021	10,3
Scholingsniveau			0,388	
Referentie: hoog geschoold				
Laag	-0,060	0,360	0,868	-1,0
Midden	0,214	0,359	0,552	3,9
Inkomen van de partner			0,018	
Referentie: partner met inkomen € 0-€ 744				

	B	S.E.	sign	marginaal effect*
€ 744-€ 991	-0,543	0,430	0,207	-8,9
€ 991-€ 1240	-0,310	0,403	0,442	-5,4
€ 1240-€ 1487	-0,843	0,435	0,053	-12,6
€ 1487-€ 1735	-0,546	0,469	0,244	-8,9
€ 1735 en meer	-1,399	0,488	0,004	-17,7
Inactiviteitsduur			0,000	
Referentie: meer dan 5 jaar inactief				
max. 1 jaar	1,810	0,325	0,000	36,4
max. 2 jaar	1,566	0,376	0,000	30,3
max. 3 jaar	1,361	0,413	0,001	25,3
max. 4 jaar	0,725	0,399	0,069	11,4
max. 5 jaar	1,015	0,295	0,001	17,4
Ontbrekende informatie			0,333	
Aandeel in inactiviteitsduur	0,007	0,007		0,11
Jonge kinderen * leeftijd			0,007	
Referentie: geen kind jonger dan 6				
kind jonger dan 6 en vrouw < 30	-1,485	0,449	0,001	-14,7
kind jonger dan 6 en vrouw tussen 30 en 39	0,277	0,264	0,295	4,8
kind jonger dan 6 en vrouw > 39	-0,257	0,755	0,733	-3,8
Nationaliteit			0,000	
Referentie: Belg				
niet Belg	-1,451	0,407		-16,1
Constante	-0,675	0,846	0,425	
Chi ²	166,614		df = 52	
-2LL	813,999		N = 999	

* Het marginaal effect laat zien hoe dat bepaalde kenmerk op zich, d.w.z. onder constanthouding van de overige kenmerken in de regressie, de herintrede kans positief dan wel negatief beïnvloedt. In de concrete berekening van het effect vergelijkt men de initiële odds van bijvoorbeeld geschorsten en niet-geschorsten met betrekking tot hun kans op tewerkstelling (op basis van de geobserveerde frequenties) met de odds die geschat worden op basis van de logistische regressie. Het verschil tussen de initiële en de geschatte odds geeft het effect weer van dat bepaalde kenmerk, gegeven dat de respondenten niet verschillen op alle andere kenmerken waarvoor in de regressie werd gecontroleerd. Het effect wordt uitgedrukt in procentpunten.

** Naast de vermelde variabelen was ook het werkloosheidsbureau opgenomen (df = 29). Globaal was het effect hiervan niet significant. Zie De Lathouwer e.a. (2004: 98-99) voor de volledige resultaten.

Bron: Enquête Schorsingen. Bewerkingen Centrum voor Sociaal Beleid.

8. Conclusies

In deze studie gingen we de impact na van het beperken van de werkloosheidsuitkering voor een selecte groep van langdurig werkloze samenwonende vrouwen door Artikel 80. Schorsing bespoedigt voor sommige vrouwen het zoeken én vinden van een job. Onze schatting is dat de schorsing de herintredkans verhoogt met 9 procentpunt (gekeken 15 maanden na schorsing). De precieze omvang van het effect blijft evenwel moeilijk te bepalen en hangt af van de onderliggende assumpties in de methoden.

Onze studie geeft ondubbelzinnig aan dat de overgrote meerderheid van langdurig werkloze vrouwen na schorsing de uitkering inruilt voor onbetaalde zorgarbeid, waardoor een substantiële groep van de arbeidsmarkt verdwijnt. Eigenlijk is het correcter om te zeggen dat een grote groep langdurig uitkeringsgerechtigde werklozen zich al vóór de schorsing heeft teruggetrokken van de arbeidsmarkt, en de uitkering oneigenlijk als een vergoeding van zorgarbeid gebruikt. Deze vaststelling wijst erop dat het financieel prikkelen van het arbeidsaanbod al snel op grenzen stoot. De kern van het probleem is gelegen in het gebrekkig zoekgedrag van langdurig werkloze vrouwen. Hierbij spelen zowel een relatief geringe interesse in betaalde arbeid, als ontmoediging en het idee weinig kans te maken op de arbeidsmarkt, een rol. Dit fenomeen is slechts marginaal met financiële prikkels te beïnvloeden. (Voor verdere beleidsconclusies verwijzen we naar De Lathouwer e.a. 2004, 72-77.)

Naast deze inhoudelijke conclusies kunnen ook enkele methodologische gevolgtrekkingen gemaakt worden. Op basis van de voorhanden gegevens bleek het zeer moeilijk om het effect van sancties volgens Artikel 80 op de herintrede van werklozen te bepalen. Voor een deel had dit voorkomen kunnen worden door een betere onderzoeksopzet. In deze studie vond de gegevensverzameling plaats ná de ingreep (schorsing), en was er geen echte voormeting. De situatie vóór schorsing werd gemeten via retrospectieve bevraging, met alle problemen van geheugenfouten van dien. Daarnaast bleek de situatie in het veld aanzienlijk complexer dan op voorhand werd bevroed. Veel werklozen zijn niet ononderbroken uitkeringsgerechtigd werkloos tot het moment dat zij geschorst worden, maar wisselen perioden van werkloosheid af met korte intermezzo's van tewerkstelling, andere activiteiten en niet-activiteit. Een veel betere onderzoeksopzet zou inhouden dat werklozen op een bepaald moment in hun werkloosheids carrière (bijvoorbeeld na één jaar werkloosheid) steekproefsgewijs worden geselecteerd, en vanaf dan administratief of via enquêtes worden gevolgd. Het effect van schorsing (en van eventuele andere ingrepen) zou dan veel beter kunnen worden geïdentificeerd. Het fundamentele probleem blijft echter bestaan: een perfecte controlegroep is niet mogelijk. Eens de controlegroep volledig vergelijkbaar is met de experimentele groep, behoort de controlegroep per definitie ook reeds tot de geschorste groep.

NOTEN

1. In feite kon het gezinsinkomen alleen in aanmerking worden genomen via deze beroepsmogelijkheid, omdat dit gegeven bij de RVA administratief niet bekend was.
2. Eigen berekeningen op basis van RVA-jaarverslagen.
3. Desalniettemin is dit de strategie gevolgd door de UCL-economen Cockx en Ries in hun schatting van het effect op herintrede van Artikel 80 op basis van dezelfde gegevens als gebruikt in dit artikel. Zie De Lathouwer e.a. (2004).
4. Zie De Lathouwer e.a. (2004), deel 1 bijlage 3.
5. Deze bespreking heeft veel te danken aan discussies met Bart Cockx en Jean Ries in het kader van het project waar dit artikel een uitvloeisel van is, en die hun neerslag gevonden hebben in De Lathouwer e.a. (2004).
6. Het verrassend hoge percentage dat opnieuw uitkeringsgerechtigd werkloos is één maand na de schorsing (9%) moet te wijten zijn aan gebrekkige geheugens bij de respondenten. Dit wordt bevestigd door vergelijkbare administratieve gegevens, die aangeven dat slechts een kleine 2% uitkeringsgerechtigd is in de periode vlak na de schorsing.
7. Cockx en Ries (De Lathouwer e.a. 2004) komen op basis van de gegevens uit hetzelfde onderzoek, maar met een geheel andere methode, tot een veel hogere schatting van de impact: 26 procent-punten. Hun methode overstijgt een groot aantal van de in dit artikel genoemde beperkingen van het logit-model. Niettemin geloven wij dat Cockx en Ries het werkelijke effect van Artikel 80 sterk overschatten. In De Lathouwer e.a. (2004) voeren wij een aantal argumenten aan voor deze stelling, waarvan de belangrijkste is dat als de schatting van Cockx en Ries juist zou zijn, de zui-vere impact van de schorsing even groot zou zijn als de feitelijke uitstroom naar tewerkstelling (14 maanden na schorsing heeft 26% werk). Dit betekent in feite dat zonder schorsing geen enkele van de geschorsten werk zou vinden in een periode van meer dan een jaar. Dit lijkt onwaarschijnlijk, ook in het licht van de substantiële herintrede in de controlegroep, van wie het profiel toch niet evident sterker is dan dat van de onderzoeksgroep (zie tabel 1).

BIBLIOGRAFIE

- Abbring, J. G. Van den Berg & J. Van Ours (1998), *The effect of unemployment insurance sanctions on the transition rate from unemployment to employment*, Working Paper, Tinbergen Institute, Amsterdam.
- Aldrich, J. & F. Nelson (1984), *Linear probability, logit and probit models*, Sage University Paper Series on Quantitative Applications in the Social Sciences, 07-045, Beverly Hills, London: Sage.
- Atkinson, A.B. & J. Micklewright (1991), Unemployment Compensation and Labour Market Transitions: a critical review, *Journal of Economic Literature*, 24, 1679-1727.
- Boone, J., P. Frederiksson, B. Holmlund & J. Van Ours (2002), *Optimal Unemployment Insurance with Monitoring and Sanctions*, CentER Working Paper No 01-85, Tilburg: Tilburg University.
- Cockx, B., C. Goebel, J. Ries & M. Sabatier (2002), *Les sanctions dans l'assurance chômage: un dispositif incitatif?*, contribution pour le 15ième Congrès des Economistes belges de Langue française, Commission sur les «Politiques actives pour l'Emploi», Namur, les 28 et 29 novembre 2002.

- De Lathouwer, L. (1996), *Universaliteit en selectiviteit in werkloosheidsstelsels. Een vergelijkende studie van België en Nederland*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen (UIA).
- De Lathouwer, L., K. Bogaerts & S. Perelman (2000), *Exclusion de l'assurance chômage et réinsertion sur le marché du travail*. Federale Diensten voor Wetenschap, Technologie en Cultuur, Brussel.
- De Lathouwer, L., B. Cockx, K. Bogaerts, J. Ries & K. Van den Bosch (2004), *De impact van schorsing artikel 80 in de werkloosheidsverzekering op herintrede en armoede*. Gent: Academia Press.
- Gallie, D., Paugam, S. (2000), *Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Gujarati, D. (1978), *Basic Econometrics*. New York: Mc Graw-Hill.
- Ghysels, J. (2004), *Work, Family and Childcare, An empirical analysis of European Households*, Edward Elgar, 287 pp.
- Heckman, J. R. Lalonde, R. & J. Smith (1999), The Economics and Econometrics of Active Labor Market Programs, pp. 1865-2097 in A. Ashenfelter & D. Card (eds.), *Handbook of Labor Economics*. Amsterdam: Elsevier Science.
- Hoff, S. en G. Jehoel-Gijsbers (1998), *Een bestaan zonder baan*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau Nederland.
- Krueger, A. & B. Meyer (2002), *Labour Supply Effects of Social Insurance*, NBER Working Paper Series 9014, National Bureau of Economic Research, Cambridge (MA).
- Lalive, R., J. Van Ours en J. Zweimüller (2002), *The Effect of Benefit Sanctions on the Duration of Unemployment*, IZA Discussion Paper No 469, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn.
- Mortensen, D. (1977), Unemployment Insurance and job search decisions, *Industrial and Labour Relations Review*, 30, 505-17.
- Røed, K & Zhang, T. (2003), Does Unemployment Compensation Affect Unemployment Duration?, *The Economic Journal*, 133 (January), 190-206.
- Van den Berg, G., Van der Klaauw, B. en J. Van Ours (2004), Punitive Sanctions and the Transition Rate from Welfare to Work, *Journal of Labor Economics*, 22, 211-241.